

УДК 657.422.1:338.43:334.72

В.В. Подплетній, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Банківське кредитування аграрних підприємств

Стаття присвячена дослідженню банківського кредитування аграрних підприємств. Узагальнено теоретичні засади та практику банківського короткострокового кредитування аграрних підприємств, визначено роль держави у кредитному забезпеченні сільськогосподарських підприємств. Досліджено зарубіжний досвід кредитування аграрних підприємств. Розроблено комплексні заходи щодо удосконалення банківського кредитування аграрних підприємств через удосконалення інфраструктури кредитування.

банківський кредит, банківські механізми кредитування, аграрні підприємства, кредитне забезпечення, державна фінансова підтримка

Реформування підприємств аграрного сектору економіки зумовило суттєві зміни в системі товарно-грошових відносин, зокрема кредитних. У країні створено інституційну базу кредитної системи. Розробляються і набувають практичного застосування нові механізми банківського, комерційного та вексельного кредитування.

У безперервності відтворювального процесу і розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі важливе значення відіграє вітчизняна банківська система через запровадження прогресивних механізмів кредитування сільськогосподарських підприємств. Однак, незадовільний фінансовий стан багатьох підприємств, недостатнє забезпечення кредиту, якого вимагають банки, відсутність позитивної кредитної історії утруднюють, а в окремих випадках унеможливають отримання банківських кредитів. Існуючий мораторій на іпотеку земель сільськогосподарського призначення уповільнює розвиток кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору економіки.

Враховуючи наявність цих та інших проблем слід зазначити, що питання дослідження й удосконалення банківських механізмів кредитування аграрних підприємств набули актуального значення.

Розробці наукових засад банківської діяльності, кредиту та кредитних відносин, у тому числі і в аграрному секторі економіки, присвячені роботи вітчизняних вчених-економістів В.Г. Андрійчука, В.М. Алексійчука, В.Д. Базилевича, В.А. Борисової, З.М. Васильченко, О.Д. Вовчак, В.В. Гончаренка, О.Є. Гудзь, І.С. Гуцала, М.Я. Дем'яненка, О.В. Дзюблюка, О.Т. Євтуха, В.Д. Лагутіна, П.А. Лайка, Ю.О. Лупенка, І.О. Лютого, М.Й. Маліка, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, Л.В. Молдаван, К.В. Павлюк, Д.В. Полозенка, П.Т. Саблука, М.І. Савлука, Т.С. Смовженко, Г.М. Терещенко, М.М. Федорова, Л.М. Худолій, А.В. Чупіса, А.А. Чухна та інші.

М.Лішанський та І.Маслова [4] вважають, що прагнення держави безпосередньо брати участь у кредитуванні аграрного сектора часто призводить до негативних результатів. На їх думку, доцільніше використовувати державні кошти не для прямого кредитування господарюючих суб'єктів, а для надання гарантій тим структурам, які намагаються працювати на ринку сільськогосподарського кредиту [4].

Отже, досвід розвинутих країн свідчить про доцільність розробки програми по розвитку мережі установ для надання кредитів аграрним підприємствам. Її підготовка та впровадження вимагає кропіткої роботи з удосконалення інституційного, законодавчого та регулятивного середовища фінансового сектора, зокрема, таких його компонентів, як іпотечне кредитування, кредитне бюро, кредитний рейтинг, лізингові операції тощо.

Найважливішим елементом такої політики, як зазначає А. Сомик, принаймні, на початковому етапі розвитку системи сільськогосподарського кредиту має стати державний сільськогосподарський банк. Спеціалізований банк заповнить ті ніші на ринку, в які не проникають приватні кредитні ресурси, при цьому виступатиме провідником державної аграрної політики. Він буде націлений на довгострокове кредитування аграрного сектора економіки під заставу нерухомості і, насамперед, землі. Дійовий механізм іпотечного кредитування, як довела банківська практика цивілізованих країн світу, дозволяє майже автоматично вирішити проблему кредитного забезпечення сільського господарства [8].

Насамперед, важливою складовою цієї програми буде державний аграрний банк. Йому належатиме важлива роль в реалізації державної аграрної політики. Свою діяльність цей банк буде спрямовувати на здійснення довгострокового кредитування сільськогосподарських підприємств під заставу землі та іншого нерухомого майна.

На початковому етапі підтримка держави має бути в тому, щоб надати допомогу державному аграрному банку у створенні ресурсної бази через спеціальні довгострокові позички. Уряд має забезпечити гарантії банківським цінним паперам, передбачити податкові пільги, тощо. Тобто, держава має потурбуватися про створення необхідних умов з тим, щоб цей банк згодом став самостійною кредитною установою.

На думку Н.В.Прямухіної, в агропромисловій сфері ситуацію із кредитуванням можна виправити, створивши Гарантійний фонд підтримки агробізнесу (ГФПА), який забезпечив би оптимальні умови для відповідної діяльності банків, що дало б змогу збільшити кількість та обсяги кредитів сільським товаровиробникам і при цьому зменшити їх вартість [5]. Цей фонд мав би статус юридичної особи і надавав би комерційним банкам гарантії щодо кредитування аграрних підприємств. Н.В. Прямухіна вважає, що фінансову допомогу у створенні ГФПА могли б надати транснаціональні фінансові організації [5]. Важливим завданням ГФПА було б зменшення ризиків банку та їх диверсифікація під час кредитно-фінансового обслуговування аграрних підприємств.

М.І. Пугачов та К.М. Пугачова зазначають, що ефективним інструментом

перетворено на закон «Про кредитні гарантії та страхування в сільському господарстві». У відповідності з цим законом місцевими органами влади (префектурами) були створені асоціації фондів сільськогосподарського страхування, або префектурні асоціації.

Особливості роботи префектурних асоціацій Японії, цих найважливіших інституцій гарантування повернення сільськогосподарських кредитів у країні, полягають ось у чому. Префектурні асоціації можуть гарантувати тільки частину кредиту (50-80%), що оформляється угодою із фермером, яка обов'язково страхується спеціальними організаціями (Фонд гарантійного страхування, фонд аграрного кредитування). При цьому страхується до 70% суми гарантії.

Якщо фермер не в змозі повернути кредит (стан дефолту), під який префектурна асоціація надала гарантію, вона від імені цього фермера виплачує фінансовій установі неповернуту суму (в межах розміру гарантії). Протягом кількох місяців після сплати гарантії (тобто дня, коли відбулася і передача прав) префектурна асоціація виставляє вимогу щодо виплати страховки. Страхові організації за 30 днів від моменту подання вимоги повертають префектурній асоціації виплачені нею кошти. Але префектурна асоціація має докласти всіх зусиль, щоб повернути гроші з позичальника. Навіть протягом кількох років вона може вимагати і повинна отримати від фермера суму сплаченої гарантії та додаткову плату за понесені витрати, беручи до уваги плани реструктуризації господарства.

У разі, якщо фермер із якихось причин не може або не хоче погасити свій борг, префектурна асоціація має звернутися до суду, який може накласти арешт на майно боржника і продати його з аукціону. Коли префектурна асоціація повертає собі (частково або повністю) кредит, вона перераховує страховій організації суму сплаченої страховки.

У 1991 році в Угорщині створено Фонд гарантій сільського кредиту. На його створення ЄС виділив 10 млн. екю. Для малих і середніх аграрних підприємств, а також для індивідуальних власників землі створення такого фонду має велике значення, адже він гарантує банкам повернення взятих у них кредитів. Це робиться у тому разі, коли банк згоден з важливістю і необхідністю реалізації запропонованого проекту, а позичальник є кредитоспроможним. Фонд вимагає, щоб кредити надавались на півроку і більше і лише визначеними ним банками, тобто тими, що являються його засновниками чи асоційованими членами.

Слід зазначити, що даний фонд має співпрацю з 7 фінансовими інститутами (банками, які мають мережу із 3638 відділень та об'єднаннями із 124 ощадних кооперативних організацій). Бути членом цього фонду вигідно для фінансових установ. По-перше, за рахунок розподілу ризику (Фонд бере на себе близько 50 відсотків ризиків) становище їх на ринку кредитів істотно поліпшується, кількість клієнтів збільшується.

Співпраця фонду з банками базується на довірчих відносинах, тому він не

- фонд вимагає повернення кредитів та відшкодування витрат за свою роботу. В цьому його відмінність від благодійних організацій;

- робота фонду може бути плідною лише тоді, коли в його розпорядженні є достатньо точної інформації щодо фінансового стану позичальників, при постійному контролі ходу виконання кредиту;

- завдяки діяльності фонду ризик неповернення кредиту ділиться між банком, позичальником і самим фондом. Частка останнього становить близько половини ризику, але він забезпечує, щоб в кінцевому результаті позичальник повернув весь борг;

- фонд співпрацює лише з тими банками, які здатні достовірно визначити ризики та можливості надання кредиту, адже він не вказує банкам кому слід надати кредит, а кому недоцільно, це банки вирішують самостійно. Фонд лише надає гарантії на ці кредити;

- роль державних установ полягає в забезпеченні високої фінансової дисципліни сільськогосподарських товаровиробників та вжиття дієвих засобів щодо виконання вимог укладених угод.

Окремі елементи наведеного зарубіжного досвіду гарантування повернення кредитів можна і доцільно запровадити в Україні.

Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [3] передбачено створення фонду кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та гарантій повернення кредитів, головним завданням якого буде надання часткових гарантій (15-30 %) для кредитування пріоритетних сфер аграрного сектора, мікrokредитування фермерських і особистих селянських господарств.

Фонд зможе надавати короткострокові кредити і гарантувати повернення взятих сільськогосподарськими підприємствами кредитів в інших банках. Він сприятиме запровадженню в сільськогосподарське виробництво найбільш ефективних технологій, досягнень науки і техніки. В результаті можна очікувати реального підвищення якості продукції та її конкурентоздатності.

Кабінет Міністрів України має вирішувати, куди найбільш доцільно використовувати кошти Фонду, зокрема: надавати кредити для сезонних витрат сільськогосподарських товаровиробників; для погашення різниці ставок за кредитами комерційних та аграрного банку, або ж для гарантування кредитів, взятих в інших банках.

Питання незахищеності кредитора і високого ризику неповернення кредитів, на наш погляд, частково дасть змогу врегулювати Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» [2]. Сьогодні процес формування кредитних історій та створення єдиної бази даних як механізмів захисту прав кредитора гальмується тим, що банківська установа, подаючи відомості до єдиної інформаційної системи обліку позичальників, не має права розкривати інформацію щодо юридичних

джерела кредитних відносин з конкретним визначенням вартості певного інформаційного «товару» для банків і позичальників у процесі пошуку інформації та реалізації особистих конкурентних переваг з метою подальшого розвитку бізнесу; розробка та дотримання визначеного «порядку» або «правил гри» для позичальників при формуванні своєї кредитної історії, підвищення кредитного іміджу й дотримання зобов'язань перед кредиторами з метою повного та своєчасного повернення кредиту і сплати відсотків.

Кредитні бюро повинні бути засновані як комерційні організації з обов'язковим внесенням їх до державного реєстру бюро кредитних історій. Ключову роль в організації обміну кредитною інформацією відіграють приватні кредитні бюро, що цілком природно, враховуючи попит на інформацію про позичальників з боку кредиторів. Побудова кредитних бюро на ринкових засадах підвищить ефективність їх роботи за умови належного нагляду з боку регулятора. Центральному архіву кредитних історій, який може бути створений під егідою Національного банку України, відводиться роль координаційно-інформаційного центру, в якому зацікавлені особи безкоштовно зможуть отримати інформацію про кредитне бюро, що зберігає дані про позичальника.

Бюро співставляють інформацію, одержану від кредиторів, із інформацією з інших джерел (судів, державних реєстраційних і податкових органів та ін.) і формують картотеку на кожного позичальника. У свою чергу, позичальники одержують можливість формувати позитивний імідж і зміцнювати ділову репутацію, що матиме документальне підтвердження. В результаті банк скорочує для них час прийняття рішення про надання кредиту, а в подальшому може знизити вартість послуг.

Кредитні бюро, згідно зі світовою практикою, можуть надавати різного роду звіти про кредитні операції залежно від наявності інформації про потенційного позичальника, виду кредиту, який надається [1]. Найпростіший звіт містить інформацію про минулі неповернуті та прострочені кредити – так звані негативні звіти. Найдетальніші звіти – позитивні, містять весь комплекс інформації про активи й пасиви позичальника, гарантії, структуру заборгованості за її видами, за термінами та часом погашення [1]. Ефективно діючі кредитні бюро у достатній мірі володіють інформацією про позичальників, яка потрібна банкам для удосконалення форм і методів їх роботи у справі кредитування.

На сьогодні в Україні створені три кредитних бюро, а саме: Перше всеукраїнське бюро кредитних історій (ПВБКІ), яке заснували 30 банків, 2 страхові компанії та Асоціація українських банків; Українське бюро кредитних історій, засновниками якого є «Приватбанк» та компанія «BigOptima»; Національне бюро кредитних історій. Його засновники – Національна асоціація кредитних спілок України, Creditinfo Group (Ісландія) та інвестиційно-фінансова група «ТАС». Дані структури є надзвичайно важливим інструментом спрощення, пришвидшення і здешевлення доступу до кредитних ресурсів, а також зменшення ризиків. Комерційні банки

свої кредитні продукти залежно від «надійності» позичальника. Метою створення системи кредитних історій є можливість керування ризиком кредитних операцій, а не створення «чорного списку», як вважають деякі вчені і практики.

Вважаємо, що створення таких структур буде позитивно впливати як на кредиторів, які менше затратять часу на збір інформації про клієнта, більш обґрунтовано будуть вирішувати питання про розміри і ціну кредиту та ін., так і на позичальників, яких подання інформації в бюро має дисциплінувати. Але створення і функціонування такої структури потребує розв'язання багатьох проблем, зокрема: прийняття відповідних правил в умовах наближення України до Європейського союзу; підвищення рівня капіталізації банків та формування адекватної ресурсної бази; оптимізації структури банківської системи; удосконалення вітчизняного банківського законодавства [1].

Список літератури

1. Гриньова В.М. Проблеми та перспективи структурної перебудови банківської системи України / В.М. Гриньова, О.М. Колодізев // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С. 94-100.
2. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» 23 червня 2005 року N 2704-IV // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 32.
3. Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238–III. // Відомості Верховної Ради України. – 2001 – № 11.
4. Лишанский М.Л., Маслова И.Б. Краткосрочное кредитование сельскохозяйственных предприятий: учебн. пособ. для студентов вузов / М.Л. Лишанский, И.Б. Маслова. –М. : ЮНИТИ, 2000. – 286 с.
5. Прямухіна Н.В. Модульна схема кредитно-фінансового забезпечення виробників м'ясної сировини / Н.В. Прямухіна // Економіка. Фінанси. Право. – 2004. – № 1. – С. 17-22.
6. Пугачов М.І. Фонди гарантій повернення кредитів / М.І. Пугачов, К.М. Пугачова // Фінанси України. – 1999. – № 11. – С. 108-113.
7. Современная агропродовольственная политика глазами независимых экспертов (круглый стол) // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2002. – № 4. – С. 9-11.
8. Сомик А.В. Банківське кредитування сільськогосподарських товаровиробників : сучасний стан і проблеми розвитку / А.В. Сомик // Економіка АПК. – 2005. – № 9. – С. 52-58.

В. Подплетний

Банковское кредитование аграрных предприятий

Статья посвящена исследованию банковского кредитования аграрных предприятий. Обоснованы теоретические принципы и практика банковского краткосрочного кредитования аграрных предприятий, определена роль государства в кредитном обеспечении сельскохозяйственных предприятий. Исследован зарубежный опыт кредитования аграрных предприятий. Разработаны комплексные мероприятия по усовершенствованию банковского кредитования аграрных предприятий посредством усовершенствования инфраструктуры кредитования.

V. Podpletnyy

Bank crediting of agrarian enterprises